

Analysis of Factors Affecting Economic Crisis Management in Families (With Emphasis on Resistance Identity)

Vahid Arshadi^{1*}, Seyed Hamed Hokmabadi²

¹Correspondence: Assistant Professor, Islamic Economics Research Group, Research Institute for Islamic Studies in Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Email: v.arshadi@um.ac.ir

²PhD Candidate in Economics, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Email: hamedhokm0239@gmail.com

ARTICLE INFO

Article history:

Article Type: Research paper

Received: 25 July 2025

Received in revised form: 20 September 2025

Accepted: 4 January 2026

Available online: 20 May 2026

Keywords:

Economic Crisis Management

Resistance Identity

Economic Resilience

Passive Defense

Family

ABSTRACT

This study was designed to analyze the factors affecting the management of economic crises and to examine the role of “resistance identity” in explaining and enhancing the capabilities of households living in Mashhad in confronting such crises. In terms of methodology, the present study is a quantitative research project with a cross-sectional correlational design, conducted using random sampling among 249 heads of households residing in Mashhad. The data were collected through a researcher-made questionnaire. For data analysis, exploratory factor analysis was employed to identify the underlying dimensions of resistance identity, followed by multiple regression analysis to assess the impact of these factors on the management of economic crises. The findings of this study indicated that the dimensions of resistance identity jointly explain 34.8% of the variance in economic crisis management. The components of “economic independence” (with an emphasis on self-reliance and support for domestic production) and “creativity” (as the ability to provide innovative solutions) had the strongest positive and significant effects. In addition, “emotional resilience” (the ability to maintain psychological balance when facing financial shocks), as one of the components of the emotional-psychological dimension, played a significant supportive role. In contrast, factors such as “unwillingness to engage in teamwork,” “materialism,” “speculative behaviors,” and “hasty decision-making” had significant negative effects on crisis management. Therefore, economic and social policymaking especially within the framework of economic defense should, in addition to structural interventions, focus on strengthening self-reliance, innovation, social cohesion, and the psychological resilience of households.

Cite this article: Vahid Arshadi and Seyed Hamed Hokmabadi, “Analysis of Factors Affecting Economic Crisis Management in Families (With Emphasis on Resistance Identity),” *Journal of Passive Defence*, vol. 17, no. 1, pp. 73-89, 2026. DOI: <https://doi.org/10.47176/pd.2026.1558>

OPEN ACCESS

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights

Publisher: Imam Hossein University.

Introduction

Crises, whether natural or human-made, pose serious threats to social stability and essential infrastructure. Effective crisis management requires attention not only to structural resources, but also to the socio-cultural factors that shape collective resilience. Yet policy approaches often prioritize physical infrastructure while neglecting human and cultural dimensions. Evidence suggests that without sufficient social resilience, even well-developed infrastructure cannot ensure successful crisis management. In this context, the concept of resistance identity highlights the role of internal capacities, social trust, and collective cooperation in strengthening societal resilience. Societies with stronger social capital are generally better equipped to cope with economic shocks and recover from crises. This issue is especially important for economies exposed to structural vulnerabilities and external pressures. Passive defense strategies seek to reduce national vulnerability through non-military and structural measures. Accordingly, this study examines how resistance identity influences the effectiveness of economic crisis management and considers its implications for public policy.

Research Objective and Question

This study addresses the main question of how resistance identity, as a determining factor, influences the effectiveness of economic crisis management and how the findings can inform public policy formulation.

Methodology

This study adopts a quantitative, cross-sectional design to examine the relationship between resistance identity and the effectiveness of economic crisis management at a specific point in time. The statistical population consisted of Iranian household heads, and a sample of 249 respondents was selected through random sampling to improve the generalizability of the findings.

Data were collected using a researcher-designed questionnaire developed to measure the study variables. The questionnaire was initially constructed through a qualitative phase using focus group discussions with experts in economics and social sciences. After reviewing the theoretical foundations, the qualitative data from these sessions were analyzed through content analysis to identify the key themes and indicators of resistance identity.

To ensure the validity of the instrument, content validity was assessed through expert review, and face validity was examined through a pilot test on a small sample. After revision, the final questionnaire consisted of five-point Likert-scale items.

For data analysis, several statistical methods were employed. First, exploratory factor analysis (EFA) was used to identify the underlying factor structure of the data, resulting in the extraction of fourteen principal factors. Then, multiple regression analysis was applied to assess the predictive power of these factors on the dependent variable, economic crisis management. Correlation analysis was also conducted to better understand the relationships among the variables and extracted factors.

Findings

The regression results show that the proposed model is statistically significant. The F-statistic ($F = 7.993$) confirms that the model explains a meaningful portion of the variance in economic crisis management.

The coefficient of determination ($R^2 = 0.348$) indicates that approximately 34.8% of the variation in economic crisis management is explained by the factors derived from the exploratory factor analysis, representing different dimensions of resistance identity.

Among the variables with significant positive effects, economic independence ($\beta = 0.267$) emerged as an important factor, reflecting support for domestic production and reduced dependence on external resources. Creativity ($\beta = 0.302$) was the strongest positive predictor, underscoring the importance of innovative and constructive responses to economic challenges. In addition, emotional resilience in response to income loss or asset reduction (Factor 10, $\beta = 0.118$) also contributed positively to effective crisis management.

By contrast, several factors had significant negative effects on crisis management. Lack of teamwork ($\beta = -0.112$) weakened collective responses to crises and highlighted the importance of social cohesion and cooperation. Materialism ($\beta = -0.117$) and speculative behaviors such as investment in currency and gold markets ($\beta = -0.125$) also undermined crisis management by encouraging short-term profit-seeking rather than productive economic activity. Furthermore, impulsive decision-making (Factor 13, $\beta = -0.109$) negatively affected crisis management, indicating the importance of strategic thinking and calm decision-making during economic disruptions.

The correlation analysis further clarified the components of resistance identity by examining the relationships between questionnaire items and their corresponding factors. The results highlighted support for domestic products, constructive problem-solving, psychological resilience to economic shocks, and cooperative social behavior as central elements of resistance identity influencing economic crisis management.

Discussion

The findings strongly support the central hypothesis that resistance identity has a significant and positive effect on the effectiveness of economic crisis management. The results show that, beyond physical infrastructure and formal institutional arrangements, the resilience and value structure of society play a crucial role in managing economic shocks.

Among the identified factors, economic independence emerged as an important cognitive and behavioral component. Support for domestic production and reduced dependence on external resources strengthens a society's capacity to absorb external shocks and enhances structural resilience. Creativity, identified as the strongest positive factor, reflects the ability of individuals and communities to generate innovative solutions and transform economic threats into opportunities during crises. Together, these two factors form a core dimension of resistance identity, enabling societies to move from passive reactions toward active and adaptive responses to economic challenges.

Despite these contributions, the study has several limitations. The cross-sectional design limits the ability to establish causal relationships and only allows the identification of associations among variables. The use of self-reported questionnaire data may introduce response bias or subjective interpretation. In addition, although random sampling was employed, the sample size of 249 respondents may not fully represent the diversity of socio-economic groups within Iranian society. Finally, the analysis focused on 14 extracted factors, and other dimensions of identity or unmeasured external

variables may also influence economic crisis management. Future research, particularly longitudinal studies with broader samples, could provide deeper insight into the long-term role of resistance identity in crisis resilience.

Conclusion and Policy Implications

This study empirically demonstrates that the effectiveness of economic crisis management is not limited to conventional financial or defensive measures, but is closely linked to the behavioral and cognitive components of resistance identity. The findings confirm that human factors and social capacities play a crucial role in complementing and strengthening structural crisis-management strategies.

Based on the results, economic independence and creativity emerged as key positive drivers of resilience, while materialism, speculative behavior, and weak collective cooperation were identified as major barriers to effective crisis management. Accordingly, several policy recommendations are proposed: strengthening domestic production and reducing structural dependence on imports; promoting creativity, innovation, and problem-solving skills through educational and entrepreneurial support; reinforcing social cohesion and social capital through participatory programs and institutional trust-building; discouraging speculative economic activities while encouraging productive investment and responsible consumption; and enhancing psychological resilience to help individuals respond rationally to economic shocks. In addition, resistance identity should be integrated into passive defense strategies, shifting the focus from purely physical infrastructure toward strengthening human capacities, cultural resilience, and social solidarity.

For future research, longitudinal studies are recommended to examine the long-term evolution of resistance identity and its impact on crisis management. Further studies should also explore mediating factors such as institutional trust, government policies, and cultural values, expand the diversity of research samples, and conduct comparative international analyses in countries facing similar economic pressures.

تحلیل عوامل موثر بر مدیریت بحران‌های اقتصادی در خانواده (با تأکید بر هویت مقاومت)

وحید ارشدی^{۱*}، سید حامد حکم‌آبادی^۲

^۱استادیار، گروه پژوهشی اقتصاد اسلامی پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول). رایانامه: v.arshadi@um.ac.ir

^۲دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: hamedhokm0239@gmail.com

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت بحران‌های اقتصادی و بررسی نقش «هویت مقاومت» در تبیین و ارتقای توانمندی خانوارهای ساکن مشهد در مواجهه با این بحران‌ها طراحی شد. مطالعه حاضر از نظر روش‌شناسی، پژوهشی کمی با طرح مقطعی-همبستگی است که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی از ۲۴۹ سرپرست خانوار ساکن مشهد انجام شده و داده‌های آن از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته گردآوری شده است. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل عاملی اکتشافی جهت شناسایی ابعاد زیربنایی هویت مقاومت و سپس از تحلیل رگرسیون چندگانه برای سنجش تأثیر این عوامل بر مدیریت بحران‌های اقتصادی استفاده شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که ابعاد هویت مقاومت در مجموع ۳۴/۸ درصد از تغییرات مدیریت بحران اقتصادی را تبیین می‌کنند. مؤلفه‌های «استقلال اقتصادی» (با تأکید بر خودتکایی و حمایت از تولید داخلی) و «خلاقیت» (به‌عنوان توانایی ارائه راه‌حل‌های نوآورانه) قوی‌ترین تأثیرات مثبت و معنادار را داشتند. همچنین، «تاب‌آوری عاطفی» (توانایی حفظ تعادل روانی در مواجهه با شوک‌های مالی) به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های بعد عاطفی-روان‌شناختی، نقش حمایتی معناداری ایفا می‌کند. در مقابل، عواملی چون «عدم تمایل به کار گروهی»، «مادی‌گرایی»، «رفتارهای سفته‌بازانه» و «تصمیم‌گیری عجولانه» تأثیر منفی و معناداری بر مدیریت بحران دارند بنابراین سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و اجتماعی (به‌ویژه در چارچوب پدافند اقتصادی) باید علاوه بر مداخلات ساختاری، بر تقویت خودتکایی، نوآوری، انسجام اجتماعی و تاب‌آوری روان‌شناختی خانوارها نیز تمرکز کنند.

مشخصات مقاله

تاریخچه مقاله:

نوع مقاله: علمی پژوهشی

دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۳

بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۲۹

پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۴

ارائه آنلاین: ۱۴۰۵/۰۲/۳۰

کلیدواژه‌ها:

مدیریت بحران‌های اقتصادی

هویت مقاومت

تاب‌آوری اقتصادی

پدافند اقتصادی

خانواده

استناد: ارشدی، وحید، حکم‌آبادی، سید حامد، "نقش هویت مقاومت در مدیریت بحران‌های اقتصادی: مطالعه‌ای تجربی بر خانوارهای ایرانی"، نشریه پدافند غیرعامل، دوره ۱۷، شماره ۱، صفحات ۸۹-۷۳، ۱۴۰۵. DOI: <https://doi.org/10.47176/pd.2026.1558>

۱- مقدمه

بحران‌ها، اعم از طبیعی یا انسان‌ساخت، همواره تهدیدی بنیادین برای زیرساخت‌ها و ارزش‌های اساسی جوامع به شمار می‌روند. مدیریت مؤثر این پدیده‌ها در سطوح گوناگون، از فردی و خانوادگی گرفته تا ملی و بین‌المللی، مستلزم آن است که مدیران با شناسایی دقیق متغیرهای کلیدی، منابع محدود خود را به تقویت عوامل سازنده و مهار عوامل بازدارنده معطوف سازند. بررسی‌های علمی و میدانی نشان می‌دهد که موفقیت در مدیریت بحران، در گرو توازن میان ابعاد سخت‌افزاری (امکانات و تجهیزات) و الزامات نرم‌افزاری (عوامل انسانی و فرهنگی) است؛ به‌گونه‌ای که غفلت از هر یک، توانمندی کل سامانه را به‌شدت تضعیف می‌کند. در این میان، ابعاد نرم‌افزاری که شامل باورها، ویژگی‌های هویتی و الگوهای رفتاری جامعه درگیر بحران است، از اهمیتی ویژه برخوردار بوده و تمرکز نهادهای فرهنگی، تربیتی و رسانه‌ای بر تقویت این مؤلفه‌ها امری ضروری است.

با این حال، اغلب منابع کشور به ابعاد سخت‌افزاری اختصاص می‌یابد. این در حالی است که حتی اگر دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی، بسترها و ساختارهای فیزیکی لازم را فراهم آورند، چنانچه مردم به سبب ویژگی‌های ریشه‌دار در هویت خود (که محصول شرایط ایمانی، تاریخی، اقتصادی و فرهنگی است) فاقد تاب‌آوری لازم باشند، تمامی تلاش‌ها به شکست خواهد انجامید. تجربه جوامع پیشرفته نیز گواهی بر این مدعاست؛ در مواردی، با وجود زیرساخت‌های قدرتمند پدافند غیرعامل، مدیریت بحران‌های اقتصادی با ناکامی مواجه شده که علت اصلی آن، ضعف در تاب‌آوری انسانی در برابر تکانه‌ها و فشارهای ناشی از بحران ارزیابی شده است.

اقتصاد ایران به دلیل آسیب‌پذیری ساختاری و قرارگیری مستمر در معرض بحران‌های پیش‌بینی‌نشده، از رکود داخلی گرفته تا شوک‌های خارجی نظیر تحریم‌ها و بی‌ثباتی‌های ژئوپلیتیک، نیازمند توجه ویژه است. این تکانه‌ها که ثبات اجتماعی و اقتصادی کشور را عمیقاً تهدید می‌کنند و ریشه در عواملی چون اتکای تاریخی به درآمدهای نفتی و مواجهه با حوادث طبیعی دارند، ضرورت طراحی یک الگوی کارآمد برای مدیریت بحران را دوچندان می‌سازند. از این رو، پژوهش حاضر به این مهم می‌پردازد.

در مواجهه با بحران‌های اقتصادی، راهبرد «پدافند غیرعامل» با هدف تقویت زیرساخت‌ها و مدیریت بهینه منابع بدون اتکا به ابزار نظامی، نقشی کلیدی در کاهش آسیب‌پذیری ملی ایفا می‌کند. این رویکرد، که بخشی از یک تلاش جامع در سیاست‌گذاری عمومی برای هماهنگ‌سازی ظرفیت‌های اقتصادی، دفاعی و اجتماعی است، در عمل با یک محدودیت اساسی روبروست. تجارب پیشین مؤید آن است که کارایی راهبردهای های ساختاری و فیزیکی، در نهایت به مؤلفه‌های نرم اجتماعی- فرهنگی گره خورده است و در این میان، «هویت مقاومت» جامعه به‌عنوان عاملی تعیین‌کننده، نقشی محوری بر عهده دارد.

این مفهوم بر این ایده استوار است که جوامعی برخوردار از توانمندی‌های درونی، سرمایه اجتماعی و اعتماد نهادی، توانمندی بیشتری برای مدیریت بحران‌ها و بازیابی پس از آن‌ها دارند. این دیدگاه، اهمیت عوامل نرم و رفتاری، به‌ویژه «هویت»، را در کنار زیرساخت‌های سخت‌افزاری برجسته می‌سازد و این پرسش بنیادین را مطرح می‌کند: آیا در غیاب جامعه‌ای با هویت مقاومت و تاب‌آوری اجتماعی، صرفاً با اتکا به بسترهای فیزیکی و دولتی می‌توان بحران‌های اقتصادی را با موفقیت مدیریت کرد؟ بر این اساس، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال اصلی است که هویت مقاومت چگونه به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده بر اثربخشی مدیریت بحران‌های اقتصادی تأثیر می‌گذارد و نتایج حاصل از این بررسی چگونه می‌تواند در تدوین سیاست‌گذاری‌های عمومی به کار گرفته شود؟

۲- تعاریف و مبانی نظری

۲-۱- مفهوم شناختی بحران و مدیریت بحران

بحران، وضعیتی غیرمنتظره و شکننده است که با ایجاد تغییری ناگهانی، ساختارهای بنیادین و کارکردهای اصلی یک سیستم را به چالش می‌کشد و آن را در یک نقطه عطف حساس با پیامدهای بالقوه نامطلوب قرار می‌دهد. این مفهوم، که ریشه در واژه یونانی «Krinein» (به معنای نقطه عطف در بزنگاه خطر) دارد، در ادبیات علمی ابعاد دقیق‌تری می‌یابد. برای نمونه، حسینی [۱] بحران را تهدیدی جدی علیه ارزش‌های اساسی یک سیستم تعریف می‌کند که ویژگی‌های اصلی آن، فشار زمانی شدید، عدم قطعیت فراگیر و احساس کاهش کنترل است. عامل «زمان» به قدری حیاتی است که مک‌کارتی [۲] آن را

به یک گروه، و از سوی دیگر به «تمایز» و فردیت اشاره دارد [۵]. این مفهوم که در زبان عربی به معنای ذات و حقیقت یک شیء به کار می‌رود، در واقع مجموعه‌ای از خصوصیات است که یک فرد یا پدیده را تعریف می‌کند.

از منظر روان‌شناختی، ویلیام گلاسر هویت را جزء جدایی‌ناپذیر زندگی و تصویر هر فرد از خویش می‌داند که احساس موفقیت یا شکست از آن نشأت می‌گیرد و از تولد تا مرگ تداوم دارد [۶]. در مقابل، رویکردهای جامعه‌شناختی بر جنبه ساختی آن تأکید دارند؛ چنانکه مانوئل کاستلز هویت را نه یک ذات ثابت، بلکه فرایندی برای «ساخت معنا» در بستر اجتماع می‌داند [۷].

۲-۲-۱- هویت مقاومت

هویت مقاومت توسط کنشگرانی ایجاد می‌شود که در شرایطی از بی‌ارزشی تحمیل‌شده از سوی «منطق سلطه» قرار دارند. این هویت با ایجاد همبستگی و جماعت‌های مقاوم، به شکل‌دهی مقاومت جمعی در برابر ظلم می‌انجامد. هدف اصلی آن، ساخت یک هویت دفاعی در مواجهه با ایدئولوژی‌ها و نهادهای مسلط است که این کار را از طریق واژگون ساختن قضاوت‌های ارزشی آن‌ها و تقویت مرزهای تمایز انجام می‌دهد. بنابراین، هویت مقاومت فراتر از یک واکنش منفعلانه، یک سازه اجتماعی-شناختی فعال است که ظرفیت انطباقی جامعه را افزایش می‌دهد [۷]، [۸]. (دیروری و همکاران، ۲۰۲۰؛ مستن، ۲۰۱۴).

افراد و جوامع برخوردار از این هویت، ویژگی‌های روان‌شناختی مشخصی از خود بروز می‌دهند؛ آن‌ها در برابر تکانه‌ها قادر به کنترل خود بوده، از انعطاف‌پذیری بالایی برخوردارند و توانایی بازگشت به وضعیت پایدار اولیه را دارند [۸]، [۹]. مهم‌تر آنکه، این پویایی صرفاً به پایداری در برابر سختی‌ها محدود نمی‌شود، بلکه آن‌ها را قادر می‌سازد تا فعالانه تهدیدها را به فرصت‌هایی برای نوآوری و یافتن راه‌حل‌های جدید تبدیل کنند، که همین ویژگی آن را به عاملی حیاتی در مدیریت بحران بدل می‌سازد.

این مفهوم در بستر فرهنگی-مذهبی ایران، ابعاد عمیق‌تری می‌یابد و با مفاهیم قرآنی نظیر «صبر»، «استقامت» و «جهاد» پیوندی ناگسستنی دارد. قرآن کریم بر صبر و ثبات قدم در برابر سختی‌ها تأکید می‌ورزد [۱۰]. و مفسرانی چون علامه طباطبایی، «صبر» را نیرویی درونی برای حفظ انسجام در برابر شدا

مشخصه اصلی بحران و شرایطی می‌داند که فرصت تصمیم‌گیری در آن به شدت محدود است. از نظر منشأ نیز، بحران‌ها به دو دسته کلی تفکیک می‌شوند: طبیعی، که برآمده از قوانین طبیعت است (مانند سیل)، و انسان‌ساخت، که ناشی از عملکرد و کنش‌های انسانی است [۳]. این تمایز، به‌ویژه در تحلیل بحران‌های انسان‌ساخت مانند تحریم‌های اقتصادی، اهمیتی راهبردی دارد؛ زیرا مدیریت مؤثر آن‌ها مستلزم نگاهی ریشه‌ای به انگیزه‌های ایجادکننده بحران، و نه صرفاً تمرکز بر پیامدهای آن است.

مدیریت بحران، فرایندی نظام‌مند و کاربردی است که در آن، اعضای یک سیستم با مشارکت ذی‌نفعان، برای پیشگیری از بحران‌ها یا کنترل اثربخش آن‌ها در زمان وقوع تلاش می‌کنند [۴]. هدف غایی این فرایند، بازگرداندن امور به شرایطی پایدار و قابل کنترل از طریق تحلیل بحران‌های گذشته و به‌کارگیری راهکارهای علمی است. این رویکرد استراتژیک را می‌توان به «جنگ محدود» تشبیه کرد که همزمان دو هدف را دنبال می‌کند: حفظ اهداف کلیدی (هدف مثبت) و جلوگیری از تشدید و خروج اوضاع از کنترل (هدف منفی).

این استراتژی انعطاف‌پذیر، در مراحل مختلف بحران اشکال متفاوتی به خود می‌گیرد:

- پیش از بحران: راهبرد «کنشی» با تمرکز بر پیش‌بینی، پیشگیری و کاهش دامنه آسیب‌ها اتخاذ می‌شود.
- حین بحران: راهبرد «واکنشی» با اولویت عملیات امداد و نجات و مهار بحران به کار گرفته می‌شود.
- پس از بحران: راهبردهای «تعمالی» (مبتنی بر یادگیری از تجارب) و «گزینشی» (برای آمادگی در برابر بحران‌های محتمل‌تر) مبنای عمل قرار می‌گیرند.

در نهایت، متخصصان بر اهمیت رویکردهای مشارکتی و غیرمتمرکز، به‌ویژه در بحران‌های اقتصادی، تأکید دارند، زیرا این رویکردها به تقویت ظرفیت‌های اجتماعی و تاب‌آوری مردمی منجر می‌شوند.

۲-۲- مفهوم هویت مقاومت

هویت: واژه «هویت»^۱، که ریشه در زبان لاتین دارد، بر یک مفهوم دوگانه استوار است: از یک سو به «تشابه مطلق» و تعلق

¹ Identity

بحران‌ها تمرکز دارد. هویت مقاومت در این حوزه، از طریق تقویت خودکارآمدی و حس تعلق به گروه، افراد را به مقاومت در برابر تکانه‌های اقتصادی ترغیب می‌کند. هویت‌های مقاومتی با افزایش تاب‌آوری روان‌شناختی، به کاهش اضطراب اقتصادی در جوامع تحت تحریم کمک می‌کنند [۱۸].

۲-۲-۲- ابعاد هویت مقاومت

هویت مقاومت به عنوان یک سازه اجتماعی-روان‌شناختی، توانایی افراد و جوامع را در حفظ انسجام و عملکرد مؤثر در برابر تکانه‌های اقتصادی، مانند تحریم‌ها، تقویت می‌کند. این مفهوم شامل سه بعد اصلی است:

۱. **بعد شناختی**^۱: شامل باورها و ارزش‌هایی است که افراد را به مقاومت در برابر فشارهای خارجی ترغیب می‌کنند. نظریه تاجفل این بعد را به عنوان سپری در برابر تهدیدات معرفی می‌کند. در بستر ایران، باورهای اسلامی مانند صبر و استقامت این بعد را تقویت می‌کنند.

۲. **بعد عاطفی**^۲: حس تعلق به هویت جمعی را شامل می‌شود که انگیزه مشارکت در فعالیت‌های مقاومتی را افزایش می‌دهد. مطالعه ادگر [۱۹] نشان داد که این بعد با تقویت انسجام اجتماعی، به مدیریت بحران‌ها کمک می‌کند.

۳. **بعد رفتاری**^۳: به کنش‌های عملی مانند حمایت از تولید داخلی اشاره دارد. گزارش ارزیابی جهانی از کاهش خطر بلایا [۲۰] نشان داد که رفتارهای مقاومتی اثرات تحریم‌ها را کاهش می‌دهند. این تفکیک ابعاد، چارچوبی عملی برای اندازه‌گیری و تحلیل هویت مقاومت فراهم می‌آورد و امکان بررسی دقیق‌تر چگونگی تأثیر هر یک از این ابعاد بر مدیریت بحران را می‌دهد.

۲-۳- پدافند غیرعامل و ابعاد اقتصادی آن

پدافند غیرعامل، این مجموعه‌ی تمهیدات غیرنظامی، نه تنها واکنشی است به تهدیدات برون‌مرزی، بلکه تجسمی است از حکمت کاهش آسیب‌پذیری. این استراتژی حیاتی، با تقویت بنیان‌های زیرساختی و تدبیر در مدیریت منابع، شاهراهی برای مقابله با بحران‌ها می‌گشاید.

در گستره‌ی بسیاری از ممالک، خصوصاً در اقلیمی که آماج

توصیف می‌کنند [۱۱]. سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» که توسط مقام معظم رهبری (۱۳۹۲) ابلاغ شد نیز با الهام از همین مبانی، بر خودکفایی و مقاومت اقتصادی تأکید دارد. این رویکرد چندلایه نشان می‌دهد که هویت مقاومت، سازه‌ای صرفاً سیاسی یا اقتصادی نیست، بلکه عمیقاً در ابعاد اجتماعی، روان‌شناختی و ارزشی یک جامعه ریشه دارد و در نتیجه، طراحی هرگونه سیاست برای تقویت تاب‌آوری، مستلزم در نظر گرفتن این عوامل بومی است [۱۲].

هویت مقاومت به عنوان یک سازه چندرشته‌ای در حوزه‌های مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است:

- اقتصاد (اقتصاد هویت): اکرفوف و کرانتون اولین کسانی بودند که مفهوم اقتصاد هویت را مفهوم‌سازی کردند و استدلال نمودند که هویت‌های اجتماعی به عنوان بخشی از تابع مطلوبیت افراد، رفتارهای اقتصادی مانند مصرف، سرمایه‌گذاری و پس‌انداز را تحت تأثیر قرار می‌دهند [۱۳]. هویت مقاومت در این چارچوب، به مجموعه باورها و رفتارهایی اشاره دارد که افراد و جوامع را به کاهش وابستگی به منابع خارجی و تقویت خودکفایی اقتصادی ترغیب می‌کند.

- علوم سیاسی (تاب‌آوری ملی): در علوم سیاسی، هویت مقاومت به عنوان یک سازه برای تقویت انسجام ملی و مقاومت در برابر تهدیدات خارجی بررسی می‌شود. هویت مقاومت در این حوزه، به توانایی یک ملت برای حفظ استقلال سیاسی و اقتصادی در برابر فشارهای خارجی اشاره دارد [۱۴]، [۱۵].

- علوم اجتماعی (نظریه هویت اجتماعی): در علوم اجتماعی، هویت مقاومت ذیل نظریه هویت اجتماعی تاجفل و ترنر بررسی می‌شود [۱۶]. این نظریه بیان می‌کند که هویت‌های جمعی، از طریق ایجاد حس تعلق و انسجام اجتماعی، رفتارهای گروهی را شکل می‌دهند. هویت مقاومت به عنوان یک سازه اجتماعی، توانایی جوامع را برای حفظ انسجام در برابر بحران‌ها تقویت می‌کند. مطالعه‌ای توسط آلدریچ و مایر [۱۷] نشان داد که جوامع با هویت‌های مقاومتی قوی‌تر، از طریق تقویت اعتماد اجتماعی و همکاری‌های محلی، بهتر می‌توانند با بحران‌های اقتصادی مقابله کنند.

- روان‌شناسی (تاب‌آوری روان‌شناختی): در روان‌شناسی، هویت مقاومت به عنوان یک سازه روان‌شناختی-اجتماعی تعریف می‌شود که بر توانایی افراد برای مقابله با فشارهای روانی ناشی از

^۱ Cognitive Dimension

^۲ Affective Dimension

^۳ Behavioral Dimension

را به این ملت تزریق کرد؛ لذا ملت ایران امروز یک ملت کاملاً مقاوم و کاملاً مستحکم است.» و در تاریخ ۱۳۹۸/۲/۲۴ بیان کرده‌اند که «تجربه‌ی خود ما در جمهوری اسلامی نشان می‌دهد که مقاومت در مقابل دشمن جواب می‌دهد؛ هر جا ما مقاومت کردیم جواب گرفتیم: در دفاع مقدس، در بخشهای گوناگون، در تحریکات امنیتی که علیه ما می‌کردند، در مسائل اقتصادی. یک روزی درآمد سالانه‌ی نفت ما در طول سال - که تنها امکان درآمدزایی هم نفت بود - حدود شش میلیارد بود؛ دیگر از این سختی بالاتر؟ البته آن وقت جمعیت کشور خیلی کمتر از حالا بود اما باز هم پنج میلیارد و شش میلیارد درآمد برای کشور چیزی نبود؛ توانستیم بایستیم، مقاومت کردیم، مردم ایستادند. خیلی هم سخت نبود، ایستادگی آنچنان سخت هم نبود؛ مقاومت. خب مقاومت در عرصه‌ی نظامی یک چیز است، در عرصه‌ی اقتصادی یک چیز دیگر است. در عرصه‌ی اقتصادی مقاومت یعنی... یعنی ساخت اقتصادی داخل را محکم کردن، پایه‌ریزی‌ها را محکم کردن، با مسائل جدی برخورد کردن، مسائل را پیگیری کردن.»^۱

۲-۴-۱- تبیین تاب‌آوری اقتصادی

تاب‌آوری اقتصادی، به بیانی ساده، همان ظرفیت محوری یک نظام اقتصادی یا یک جامعه است برای ایستادگی، جذب و بازبایی سریع در برابر اختلالات ناگهانی و شوک‌های اقتصادی (نظیر رکود بازار یا سوانح طبیعی). این بدان معناست که در بزنگاه‌هایی چون بحران‌های مالی، اقتصاد نه تنها پایداری خود را حفظ کند، بلکه به شایستگی و با سرعت، مسیر رشد و عملکرد متعارف خود را از سر گیرد.

این مفهوم کلیدی، سه رکن اساسی را در بر می‌گیرد: پیش‌بینی مخاطرات، مقابله‌ی مؤثر با آن‌ها، و بهبود سریع پس از وقوع بحران. دستیابی به تاب‌آوری پایدار، مستلزم عواملی چون تنوع‌بخشی ساختاری در صنایع، زیرساخت‌های مستحکم، سیاست‌های مالی مدبرانه، و همکاری همه‌جانبه میان حاکمیت و بخش خصوصی است. به اجمال، تاب‌آوری اقتصادی، ضامن عملکرد مطلوب یک کشور یا منطقه در دشوارترین شرایط است تا بتواند با کمترین آسیب‌پذیری از معضلات عبور کند [۲۱].

شوک‌های اقتصادی چون تحریم‌های سهمگین یا تلاطم‌های مالی جهانی است، پدافند غیرعامل همچون سپری استراتژیک برای صیانت از تاب‌آوری ملی به کار گرفته می‌شود. با این حال، تجارب تلخ برخی جوامع به وضوح نشان می‌دهد که حتی با وجود بنیانی مستحکم از زیرساخت‌های پدافندی، کشتی مدیریت بحران‌های اقتصادی ممکن است به گل بنشیند و دچار ناکامی شود.

این شکست‌ها غالباً نه به خلل در سیاست‌های صرفاً اقتصادی یا دفاعی، بلکه به عواملی ژرف‌تر، همچون فرسایش انسجام اجتماعی یا زوال اعتماد عمومی به نهادها، نسبت داده شده است. این رصد، پرده از حقیقتی مهم برمی‌دارد: اثربخشی پدافند غیرعامل، صرفاً در ابعاد فنی و قوت زیرساخت‌ها محصور نمی‌ماند، بلکه گره خورده است به عامل انسانی و ظرفیت‌های پنهان جامعه برای پایداری.

این وابستگی حیاتی به ما می‌آموزد که پیشرفته‌ترین سامانه‌های دفاعی نیز، بدون جامعه‌ای مقاوم، منسجم و همدل، در دستیابی تمام‌عیار به آرمان‌های خود، ره به مقصد نخواهند برد.

۲-۴-۲- ارتباط متقابل هویت مقاومت با مدیریت بحران‌های اقتصادی و پدافند غیرعامل

هویت مقاومت، در مقام یک سازوکار حیاتی، نقشی محوری در مدیریت بحران‌ها می‌تواند ایفا کند که از مجرای تقویت تاب‌آوری اقتصادی می‌گذرد. بر اساس چارچوب نظری، تاب‌آوری جوامع، در گرو توانایی آن‌ها برای حراست از انسجام اجتماعی و اقتصادی در مواجهه با تکانه‌های سهمگین است. در ایران، اقتصاد مقاومتی به عنوان یک راهبرد کلان، با تأکید بر کاستن از وابستگی‌های نفتی و توانمندسازی تولید داخلی، از نیروی محرکه‌ی هویت مقاومت برای مهار بحران‌ها بهره می‌جوید. رهبر معظم انقلاب به عنوان سکندار جمهوری اسلامی ایران راهبرد مقاومت را در ایران حلال بسیاری از مشکلات دانسته‌اند و یکی از ویژگی‌های شخصیتی ملت ایران را مقاوم بودن آن‌ها دانسته‌اند. ایشان در تاریخ ۱۴۰۱/۳/۱۴ تصریح می‌کنند «ملت‌ها در موارد زیادی اتفاق می‌افتد که دنبال یک کاری هم هستند اما قدرت مقاومت ندارند؛ وقتی فشار وارد می‌آید، عقب‌نشینی میکنند. امام ملت ایران را این جوری بار آورد، این جوری تقویت کرد: مقاومت را، ایستادگی

^۱ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=52847>

۲-۴-۲- نقش هویت مقاومت در پدافند غیرعامل

در ساحت پدافند غیرعامل نیز، هویت مقاومت با تحکیم انسجام اجتماعی و تقلیل اتکا به منابع برون‌زا، کارکردی حیاتی می‌یابد. مطالعه‌ای در سال ۲۰۲۳ اثبات کرد که جوامع برخوردار از هویت‌های مقاومت‌زای قوی، از طریق ارتقای همگرایی و همکاری‌های اجتماعی، توان مقابله‌ی بالاتری در برابر تهدیدات اقتصادی و غیرنظامی از خود نشان می‌دهند.

در چارچوب ایران، پدافند غیرعامل اقتصادی، با محوریت خودکفایی و کاهش آسیب‌پذیری در برابر نفوذ دشمن، به مثابه‌ی جزئی تفکیک‌ناپذیر از اقتصاد مقاومتی قلمداد می‌شود.

این همبستگی متقابل، مؤید آن است که هویت مقاومت چنان نیروی وحدت‌بخش عمل می‌کند که هم‌توان جامعه را در تحمل شوک‌های اقتصادی می‌افزاید و هم ظرفیت دفاعی آن را در برابر تهدیدات خارجی تقویت می‌بخشد. این ویژگی، هویت مقاومت را به یک مؤلفه‌ی استراتژیک برای امنیت ملی و ثبات اقتصادی مبدل می‌سازد و ضرورت تدوین چارچوبی سیاستی یکپارچه را فراتر از رویکردهای مجزا، برجسته می‌نماید. این مطالعه از دو منظر نظری و عملی حائز اهمیت مضاعف و شایان توجه است:

۲-۴-۳- سهم نظری: توسعه‌ی چارچوب اقتصاد هویت و

درک میان‌رشته‌ای

این پژوهش، با اقدام به آزمون تجربی ابعاد متمایز «هویت مقاومت» در کوران بحران، زمینه‌ساز توسعه و تعمیق چارچوب بنیادین اقتصاد هویت (نظریه‌ی آکرلوف و کرانتون) می‌گردد [۲۱]. این مطالعه، با ایجاد پلی مستحکم میان قلمرو نظریه‌های اقتصادی، یافته‌های روان‌شناسی اجتماعی، و اصول علوم سیاسی، یک درک چندرشته‌ای و جامع از مفهوم تاب‌آوری را به دست می‌دهد. این رویکرد نوآورانه، به محققان یاری می‌رساند تا تأثیرگذاری ظرفیت و عمیق هویت‌های اجتماعی بر رفتارهای اقتصادی و همچنین توانمندی درونی جوامع برای جذب و مهار شوک‌های ناگهانی را با بصیرت بیشتری درک کنند.

۲-۴-۴- سهم عملی: راهبردهای سیاست‌گذاری برای

تاب‌آوری ملی

نتایج این مطالعه، بینش‌های کاربردی و ملموسی را برای

سیاست‌گذاران در کشورهایی که با فشارهای اقتصادی مداوم (نظیر تحریم‌های نظام‌مند، تبعات بلایای طبیعی، یا پیامدهای جنگ) دست و پنجه نرم می‌کنند، فراهم می‌آورد. این بصیرت‌ها مسیرهایی را نمایان می‌سازند که چگونه می‌توان تاب‌آوری اجتماعی را ورای استراتژی‌های صرفاً اقتصادی یا دفاعی متعارف، تقویت و تثبیت نمود. تأکید روشنگرانه بر اهمیت عوامل فرهنگی و اجتماعی در حفظ ثبات اقتصادی، راهبردهای نوینی را برای تحکیم تاب‌آوری ملی و کاهش آسیب‌پذیری ساختاری پیشنهاد می‌کند که افقی جدید در سیاست‌گذاری ترسیم می‌نماید.

۲-۵- پیشینه پژوهش

ادبیات نظری و تجربی به طور فزاینده‌ای بر نقش متغیرهایی نظیر هویت، سرمایه اجتماعی و ظرفیت‌های جمعی در شکل‌دهی به تصمیمات اقتصادی و پایداری جوامع در برابر شوک‌ها تأکید دارند:

۲-۵-۱- هویت و رفتار اقتصادی

آکرلوف و کرانتون [۲۲] با معرفی چارچوب اقتصاد هویت، بنیان‌های نظری این حوزه را بنا نهادند. آن‌ها هویت و تعلق به دسته‌های اجتماعی را جزئی تفکیک‌ناپذیر از تابع مطلوبیت افراد می‌دانند که از این طریق بر تصمیمات محوری اقتصادی (مانند مصرف، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و رفتارهای مشارکتی) تأثیر می‌گذارد. از این رو، برای تبیین و پیش‌بینی دقیق رفتار اقتصادی در شرایط بحران، ضرورت ورود متغیرهای هویتی به مدل‌های اقتصادی برجسته می‌شود

در امتداد این رویکرد، بنابو و تیروله [۱۳] هویت و باورها را در قالب سرمایه‌هایی تحلیل می‌کنند که افراد بر روی آن سرمایه‌گذاری روان‌شناختی/رفتاری انجام می‌دهند. مدل آن‌ها توضیح می‌دهد که در مواجهه با تهدیدات هویتی، افراد چرا به اتخاذ رفتارهای خاص (نظیر تبعیت از قواعد درون‌گروهی، یا اجتناب از اندیشه‌های تابو) تمایل می‌یابند و چگونه این امر بر تصمیمات اقتصادی آن‌ها اثر می‌گذارد.

بریکول [۲۳] در روان‌شناسی اجتماعی، مدل «تاب‌آوری هویتی» را تشریح می‌کند که چگونه یک ساختار هویتی پایدار (شامل مؤلفه‌هایی چون خودکارآمدی، استمرار، تمایز مثبت و عزت نفس) فرد را در مواجهه با طیف وسیعی از تهدیدات (از جمله مخاطرات اقتصادی) توانمند می‌سازد؛ این چارچوب تحلیلی

۲-۵-۴- اقتصاد مقاومتی و پدافند غیرعامل در ایران

در ادبیات داخلی، پیوندی عمیق میان آموزه‌های دینی، هویت ملی، و راهبردهای اقتصادی مشاهده می‌شود:

• بنایی [۲۶] کارکرد مقاومت در حوزه‌ی اقتصاد را برگرفته از آموزه‌های قرآنی و واقعیات دنیای کنونی بررسی کرده و تبیین می‌نماید که مقاومت در اقتصاد در مقابل دسیسه‌های قدرت‌های جهانی رشد کرده است. او نتیجه می‌گیرد که تکیه بر مبانی قرآنی می‌تواند الگوی عملی برای حکومت اسلامی و تأمین‌کننده‌ی نیاز جامعه در شرایط بحران باشد.

• پورعلی و همکاران [۲۷] رابطه اقتصاد مقاومتی با پدافند غیرعامل اقتصادی (یا پدافند اقتصادی) را بررسی کرده و با استفاده از ابزار پرسشنامه به اثبات رسانده‌اند که این دو مفهوم رابطه‌ای لازم و ملزوم با یکدیگر دارند. در نتیجه، اگر اقتصاد مقاومتی الگویی برای تمام دوران‌های جنگ و صلح است، پدافند غیرعامل با رویکرد اقتصادی نیز الگویی برای همه‌ی زمان‌ها تلقی می‌شود.

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کمی و با استفاده از طرح مقطعی انجام شده است. این طرح برای بررسی روابط میان متغیرها و ارزیابی تأثیر عوامل هویت مقاومت بر مدیریت بحران‌های اقتصادی در یک بازه زمانی مشخص، مناسب است. جامعه آماری پژوهش، سرپرستان خانوارهای ایرانی بودند و نمونه‌ای به حجم ۲۴۹ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شد تا قابلیت تعمیم‌پذیری یافته‌ها افزایش یابد.

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته بود که برای سنجش متغیرهای پژوهش طراحی شد. فرآیند تدوین سؤالات، با رویکردی کیفی و با استفاده از روش گروه کانونی (Focus Group) با متخصصین آغاز گردید. پس از بررسی مبانی نظری، داده‌های کیفی حاصل از جلسات از طریق تحلیل محتوا بررسی و مضامین اصلی استخراج شدند. برای اطمینان از روایی ابزار، از روایی محتوایی (با کسب نظر متخصصان اقتصاد و علوم اجتماعی) و روایی صوری (از طریق اجرای آزمایشی بر روی نمونه‌ای کوچک) استفاده شد. پس از بازبینی، پرسشنامه نهایی با گویه‌هایی در مقیاس پنج‌گزینه‌ای لیکرت تهیه گردید.

برای تحلیل داده‌ها، از مجموعه‌ای از روش‌های آماری استفاده

برای تحلیل مفهوم «هویت مقاومت» در سطوح خانوار و جامعه قابل تسری است.

۲-۵-۲- سرمایه اجتماعی و قابلیت‌های جمعی

سرمایه اجتماعی و قابلیت‌های جمعی به عنوان عامل کلیدی در سازگاری جوامع با تکان‌ها شناخته شده‌اند:

• آدگر [۱۹] تأکید می‌کند که سرمایه اجتماعی و توانمندی‌های جمعی، عامل اصلی در انطباق جوامع با شوک‌ها هستند. این نکته به شوک‌های اقتصادی نیز تعمیم می‌یابد: جوامعی که از سرمایه اجتماعی قوی‌تری برخوردارند، توان بازبایی و انطباق اقتصادی سریع‌تری از خود نشان می‌دهند.

• آلدريج [۲۳] در مطالعات تطبیقی، به اثبات رسانده است که سرمایه اجتماعی (شامل شبکه‌ها، اعتماد و مشارکت مدنی) قوی‌ترین عامل تبیین‌کننده سرعت و کیفیت بازسازی پس از بحران است. یافته‌های وی به‌طور مستقیم به تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها و جوامع در مواجهه با تحریم‌ها یا رکود اقتصادی نیز تسری می‌یابد.

۲-۵-۳- چارچوب‌های جامع تاب‌آوری اجتماعی

متخصصان تاب‌آوری را پدیده‌ای چندوجهی می‌دانند که دربرگیرنده ظرفیت‌های متعدد است:

• نوریس و همکاران [۲۴] یک چارچوب جامع برای تاب‌آوری اجتماعی ارائه داده‌اند که مجموعه‌ای از چهار دسته ظرفیت (شامل توسعه اقتصادی، سرمایه اجتماعی، اطلاعات و ارتباطات، و قابلیت‌های نهادی) را شامل می‌شود و به عنوان ساختار اصلی عملکرد جوامع در مواجهه با بحران‌های اقتصادی سودمند است.

• ساوئویک و همکاران [۹] در یک مروری بین‌رشته‌ای، تأکید می‌کنند که تاب‌آوری یک پدیده چندمتغیره است که ساختارهای روان‌شناختی، شبکه‌های اجتماعی و ظرفیت‌های نهادی را دربر می‌گیرد و می‌تواند در سطح خانوار و جامعه برای مدیریت بحران‌های اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد.

• فرنی و دنتونی [۲۵] استدلال می‌کنند که برجستگی هویت جامعه، چارچوب‌های درک فاجعه، و حافظه جمعی، در تعیین میزان تاب‌آوری با یکدیگر تعامل دارند. کار آن‌ها، هویت اجتماعی را با درک محلی از تاب‌آوری ادغام کرده و پویایی‌های هویت مبتنی بر مکان را که سازگاری و تحول جامعه را در آمادگی برای بلایا شکل می‌دهند، تبیین می‌نماید.

همانطوری که اشاره شد، در ابتدا جلسات گروه کانونی با متخصصین اقتصادی و علوم اجتماعی برای طراحی پرسشنامه برگزار شده و متغیرهایی که می‌توانست به عنوان نمایانگر هویت مقاومت باشد مورد شناسایی قرار گرفت که به صورت مدل مفهومی زیر استخراج شد.

شد. ابتدا، تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) به منظور شناسایی ساختار عاملی زیربنایی داده‌ها و استخراج ۱۴ عامل اصلی به کار گرفته شد. سپس، از تحلیل رگرسیون چندگانه برای آزمون قدرت پیش‌بینی‌کنندگی عوامل استخراج‌شده بر متغیر وابسته (مدیریت بحران‌های اقتصادی) استفاده گردید. در نهایت، تحلیل همبستگی نیز برای درک دقیق‌تر روابط میان گویه‌ها و عوامل به کار رفت.

شکل (۱): مدل مفهومی عوامل و موانع مدیریت بحران اقتصادی

استفاده قرار گرفته‌اند. این اقدام، زمینه‌ی لازم برای تحلیل دقیق اثرات هویت مقاومت بر پیامدهای اقتصادی را فراهم آورده است.

نتایج تحلیل رگرسیون: تأثیر عوامل هویت مقاومت بر مدیریت بحران

جدول (۱)، نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندمتغیره را نمایش می‌دهد. این تحلیل به طور مشخص، تأثیر مستقیم و معنادار عوامل استخراج‌شده از تحلیل عاملی اکتشافی را بر متغیر نهایی پژوهش، یعنی مدیریت بحران‌های اقتصادی، مورد بررسی قرار داده است. نتایج ارائه‌شده در این جدول، بینش‌های محوری در خصوص سهم و وزن هر یک از ابعاد هویت مقاومت در توانمندسازی جامعه برای مقابله با شوک‌ها را آشکار می‌سازد.

۴- یافته‌های پژوهش

۴-۱- تحلیل عاملی اکتشافی (EFA): تبیین سازه‌های زیربنایی

تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) که بر روی داده‌های گردآوری‌شده انجام پذیرفت، به استخراج ۱۴ عامل زیربنایی منتهی شد که به روشنی، ابعاد گوناگون هویت مقاومت و طیف رفتارهای مرتبط با آن را تبیین و صورت‌بندی می‌کنند. این عوامل، که پیچیدگی سازه‌ی هویت مقاومت را به مؤلفه‌های قابل اندازه‌گیری و تحلیل تقلیل می‌دهند، در مراحل بعدی پژوهش، به عنوان متغیرهای کلیدی و معنادار در تحلیل‌های رگرسیون و همبستگی مورد

جدول (۱): تحلیل رگرسیون عوامل مؤثر بر مدیریت بحران‌های اقتصادی

Sig	F	MS	df	SS	شاخص مدل
۰/۰۰۰	۷/۹۹۳	۱/۰۴۷	۱۵	۱۵/۷۰۰	اثر رگرسیونی
		۰/۱۳۱	۲۲۵	۲۹/۴۶۳	باقی‌مانده
			۲۴۰	۴۵/۱۶۳	کل

Sig	T	ضرایب استاندارد (β)	خطای استاندارد	مقدار B	متغیر
۰/۰۰۰	۲۰/۱۴۲		۰/۱۱۵	۲/۳۱۰	عرض از مبدأ
۰/۰۰۰	۴/۶۰۲	۰/۲۶۷	۰/۰۲۵	۰/۱۱۶	عامل ۱ (استقلال اقتصادی)
۰/۰۰۰	۵/۶۰۰	۰/۳۰۲	۰/۰۲۳	۰/۱۳۱	عامل ۳ (خلاقیت)
۰/۰۳۰	۲/۱۸۰	۰/۱۱۸	۰/۰۲۳	۰/۰۵۱	عامل ۱۰
۰/۰۳۹	-۲/۰۷۳	-۰/۱۱۲	۰/۰۲۳	-۰/۰۴۸	عامل ۴ (کار گروهی)
۰/۰۳۱	-۲/۱۶۶	-۰/۱۱۷	۰/۰۲۳	-۰/۰۵۱	عامل ۸ (مادی‌گرایی)
۰/۰۲۱	-۲/۳۲۲	-۰/۱۲۵	۰/۰۲۳	-۰/۰۵۴	عامل ۹ (رفتارهای سفته‌بازانه)
۰/۰۴۴	-۲/۰۲۶	-۰/۱۰۹	۰/۰۲۳	-۰/۰۴۷	عامل ۱۳
۰ > ۰/۰۵	-	-	-	-	عوامل غیرمعنادار (۲، ۵، ۶، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۴)

جوامع برای مدیریت و عبور موفق از بحران‌های اقتصادی است.

عوامل با تأثیر مثبت معنادار

- **استقلال اقتصادی (عامل ۱):** با ضریب استاندارد ۰/۲۶۷ این عامل تأثیر مثبت و قوی بر مدیریت بحران دارد. این نتیجه با بعد شناختی و رفتاری هویت مقاومت هم‌راستاست، زیرا نشان‌دهنده حمایت از تولید داخلی و کاهش وابستگی به منابع خارجی است.
- **خلاقیت (عامل ۳):** با ضریب استاندارد ۰/۳۰۲ این عامل قوی‌ترین تأثیر را بر مدیریت بحران دارد. خلاقیت به عنوان توانایی ارائه راه‌حل‌های سازنده، با بعد رفتاری هویت مقاومت مرتبط است و نشان‌دهنده ظرفیت جامعه برای تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها است.
- **عامل ۱۰:** با ضریب استاندارد ۰/۱۱۸ این عامل که به واکنش‌های عاطفی در برابر کاهش درآمد یا از دست دادن دارایی‌ها اشاره دارد، تأثیر مثبت و معناداری بر مدیریت بحران دارد. این عامل با بعد عاطفی هویت مقاومت هم‌خوانی دارد و نشان‌دهنده اهمیت تاب‌آوری روان‌شناختی در مواجهه با شوک‌های اقتصادی است.

نتایج منعکس‌شده در جدول (۱)، گویای آن است که مدل رگرسیون تبیینی این پژوهش از معناداری آماری بالایی برخوردار است. مقدار آماره‌ی F برابر با ۷/۹۹۳ و سطح معناداری آن این حقیقت را تأیید می‌کند که مدل رگرسیونی، به طور کلی، توانایی تبیین بخش چشمگیری از واریانس متغیر وابسته، یعنی مدیریت بحران‌های اقتصادی، را داراست.

ضریب تعیین (R^2) مدل، که از طریق نسبت مجموع مربعات رگرسیونی به مجموع مربعات ۰/۳۴۸ محاسبه شده است، نشان می‌دهد که ۳۴/۸ درصد از کل تغییرات در متغیر مدیریت بحران‌های اقتصادی، توسط عوامل استخراج شده از تحلیل عاملی (ابعاد هویت مقاومت) تبیین می‌شود.

۴-۲- تفسیر نتیجه

اگرچه این مقدار (R^2) بیانگر تبیین تمامی واریانس متغیر وابسته نیست و عوامل دیگری نیز در مدیریت بحران دخیل هستند، اما تبیین تقریباً یک سوم از واریانس توسط سازه‌های هویتی، مؤید سهم معنادار و چشمگیر این عوامل در پیش‌بینی و فهم توانایی

عوامل با تأثیر منفی معنادار

می‌کند. این عامل نشان‌دهنده تأثیر منفی رفتارهای سوداگرانه بر ثبات اقتصادی در دوران بحران است.

• **عامل ۱۳:** با ضریب استاندارد ۰/۱۰۹- - تصمیم‌گیری عجولانه تأثیر منفی بر مدیریت بحران دارد. این نشان می‌دهد که فقدان تفکر استراتژیک و آرامش در تصمیم‌گیری می‌تواند پیامدهای منفی در پی داشته باشد.

۴-۳- نتایج تحلیل همبستگی

جدول (۲) متغیرهای مرتبط با هر عامل و همبستگی آن‌ها را نشان می‌دهد، که به شناسایی اجزای هویت مقاومت کمک می‌کند. این جدول جزئیات گویه‌های پرسشنامه را که هر عامل را تشکیل می‌دهند، ارائه می‌دهد و درک عمیق‌تری از ماهیت هر عامل فراهم می‌آورد.

جدول (۲): همبستگی متغیرها با عوامل هویت مقاومت

ردیف	عامل	متغیر	شماره سوال	همبستگی
۱	استقلال اقتصادی (عامل ۱)	سرمایه‌ام را در جایی قرار می‌دهم که برای کشور ارزش افزوده ایجاد کند.	۱۹	۰/۵۰۷
۲		تمایل به همکاری با نیروهای جهادی در زمان بحران‌های اجتماعی	۳۲	۰/۴۸۴
۳		اعتقاد به استقلال اقتصادی کشور در تأمین کالاهای اساسی	۳۴	۰/۶۹۴
۴		وارد کردن تنها محصولاتی که در ایران نیست	۴۲	۰/۷۷۸
۵		کاهش مبادله یا خرید کالاهای خارجی مگر در مواقع ضروری	۴۴	۰/۸۲۸
۶		حمایت از محصولات ایرانی حتی با هزینه درازمدت	۴۵	۰/۷۸۴
۱۱	خلاقیت (عامل ۳)	ساخت قطعه جایگزین در صورت گم شدن قطعه‌ای از وسیله	۲۳	۰/۶۶۰
۱۲		ارائه راه‌حل‌های سازنده در برابر مشکلات	۲۴	۰/۸۱۸
۱۳		پیشنهاد چندین روش برای انجام کار پیچیده	۲۵	۰/۷۷۰
۳۰	واکنش عاطفی (عامل ۱۰)	عدم تحمل از دست دادن اموال و دارایی‌ها	۱۳	۰/۶۱۷
۳۱		شوک عصبی در صورت کاهش ناگهانی درآمد	۲۷	۰/۷۴۳
۱۴	کار گروهی (عامل ۴)	درک اهداف سازمانی و مشارکت در تحقق آن‌ها	۴۶	-۰/۶۴۰
۱۵		ترجیح ندادن کار گروهی به دلیل وقت‌گیر بودن	۴۷	۰/۷۳۳
۲۶	مادی‌گرایی (عامل ۸)	نارضایتی از وضعیت اقتصادی و گلابه از کمبود پول	۳۱	۰/۴۷۰
۲۷		انتظار منفعت مادی از هر کار	۳۳	۰/۶۸۰
۲۸	رفتارهای سفته‌بازانه (عامل ۹)	سرمایه‌گذاری در بازار ارز، طلا و غیره	۲۰	۰/۷۷۱
۲۹		ترجیح رفتارهای سفته‌بازانه بر کار مولد حتی در اقتصاد باثبات	۲۱	۰/۶۶۶
۳۶	عامل ۱۳	تصمیم‌گیری عجولانه در مواجهه با رویدادها	۱۲	۰/۷۲۲

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که:

- استقلال اقتصادی (عامل ۱): متغیرهای مرتبط با این عامل (با همبستگی ۰/۴۸۴ تا ۰/۸۲۸) نشان‌دهنده باورها و رفتارهای مرتبط با خودکفایی و حمایت از تولید داخلی هستند که با ابعاد شناختی و رفتاری هویت مقاومت هم‌راستا می‌باشند. ۱. برای مثال، بالاترین همبستگی با گویه «کاهش مبادله یا خرید کالاهای خارجی مگر در مواقع ضروری» (۰/۸۲۸) نشان‌دهنده اهمیت عملی این بعد است.

- خلاقیت (عامل ۳): متغیرهای مرتبط با این عامل (با همبستگی ۰/۶۶۰ تا ۰/۸۱۸) توانایی افراد در ارائه راه‌حل‌های سازنده را تأیید می‌کنند. این عامل با تاب‌آوری اقتصادی و توانایی تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها مرتبط است و بالاترین همبستگی با گویه «ارائه راه‌حل‌های سازنده در برابر مشکلات» (۰/۸۱۸) را نشان می‌دهد.

- عامل ۱۰: متغیرهای مرتبط با واکنش‌های عاطفی به کاهش درآمد یا از دست دادن دارایی‌ها (با همبستگی ۰/۶۱۷ تا ۰/۷۴۳) اهمیت تاب‌آوری روان‌شناختی را نشان می‌دهد. گویه «شوک عصبی در صورت کاهش ناگهانی درآمد» با همبستگی ۰/۷۴۳، نشان‌دهنده حساسیت این عامل به جنبه‌های عاطفی بحران است.

- عوامل منفی: متغیرهای مرتبط با مادی‌گرایی، رفتارهای سفته‌بازانه و عدم تمایل به کار گروهی (با همبستگی‌های مثبت و منفی) نشان‌دهنده رفتارهایی هستند که با هویت مقاومت ناسازگارند و می‌توانند مانع مدیریت مؤثر بحران‌ها شوند. برای مثال، گویه «ترجیح رفتارهای سفته‌بازانه بر کار مولد حتی در اقتصاد باثبات» (۰/۶۶۶) و «سرمایه‌گذاری در بازار ارز، طلا و غیره» (۰/۷۷۱) به وضوح ماهیت رفتارهای سفته‌بازانه را مشخص می‌کنند. همچنین، گویه «ترجیح ندادن کار گروهی به دلیل وقت‌گیر بودن» (۰/۷۳۳) به طور مستقیم به عدم تمایل به همکاری جمعی اشاره دارد.

۵- بحث

۵-۱- تفسیر یافته‌ها

تأثیرات مثبت و تأیید فرضیه‌ی محوری

نتایج قاطع این پژوهش، فرضیه‌ی محوری را به شکلی مستدل تأیید می‌کند: هویت مقاومت، به طور معنا دار و مثبت، بر اثربخشی مدیریت بحران‌های اقتصادی اثر می‌گذارد. این یافته تأکید می‌کند که ورای زیرساخت‌های فیزیکی و ساختارهای صرفاً

نهادی، شاکله‌ی مقاوم مردم برای مهار بحران‌ها یک ضرورت انکارناپذیر است.

۱- استقلال اقتصادی: این مؤلفه، شامل باور به خودکفایی و رفتارهای حامی تولید داخلی و کاهنده‌ی واردات، به عنوان یک عامل شناختی و رفتاری نیرومند عمل می‌کند. استقلال اقتصادی با تقلیل وابستگی به منابع خارجی، توان جامعه را برای جذب و خنثی‌سازی شوک‌های برون‌زا به طور چشمگیری افزایش می‌دهد و تاب‌آوری ساختاری را تحکیم می‌بخشد.

۲- خلاقیت: این عامل، که به عنوان قوی‌ترین عامل مثبت شناسایی شد، بیانگر ظرفیت تحول‌آفرین جامعه است. خلاقیت، توانایی افراد را در ارائه‌ی راه‌حل‌های نوآورانه و تبدیل تهدیدها به فرصت‌های اقتصادی در شرایط بفرنج نشان می‌دهد. این دو مؤلفه (استقلال اقتصادی و خلاقیت) هسته‌ی سخت هویت مقاومت را تشکیل می‌دهند که جامعه را از وضعیت انفعالی به یک کنشگر فعال در برابر چالش‌های اقتصادی مبدل می‌سازد.

۵-۲- محدودیت‌های مطالعه

این مطالعه با وجود دستاوردهای مهم، دارای محدودیت‌هایی است که باید در نظر گرفته شوند:

- طرح مقطعی: ماهیت مقطعی پژوهش امکان تعیین قطعی روابط علی و معلولی را محدود می‌کند و تنها می‌تواند همبستگی‌ها و روابط پیش‌بینی‌کننده را نشان دهد. برای درک تکامل هویت مقاومت و تأثیر بلندمدت آن بر مدیریت بحران، مطالعات طولی ضروری است.

- داده‌های خودگزارشی: اتکا به پرسشنامه ممکن است سوگیری پاسخ‌های مطلوب اجتماعی یا تفسیرهای ذهنی را به همراه داشته باشد.

- ویژگی‌های نمونه: اگرچه نمونه‌گیری تصادفی انجام شده است، اما حجم نمونه ۲۴۹ نفر ممکن است به طور کامل تمامی اقشار و گروه‌های اجتماعی-اقتصادی متنوع جامعه ایران را نمایندگی نکند. جزئیات بیشتر در مورد جمعیت مورد مطالعه و نحوه انتخاب نمونه می‌توانست به ارزیابی دقیق‌تر قابلیت تعمیم‌پذیری کمک کند.

- دامنه عوامل: تنها ۱۴ عامل از تحلیل عاملی استخراج و مورد بررسی قرار گرفتند؛ ممکن است ابعاد دیگری از هویت یا متغیرهای بیرونی اندازه‌گیری نشده‌ای وجود داشته باشند که بر مدیریت بحران تأثیرگذار باشند.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادهای سیاستی

این پژوهش با یک رویکرد تجربی، نشان می‌دهد که اثربخشی مدیریت بحران‌های اقتصادی، فراتر از راهکارهای متعارف مالی و دفاعی، به مولفه‌های رفتاری و شناختی هویت مقاومت گره خورده است. نتایج به وضوح تأیید می‌کنند که عامل انسانی و ظرفیت‌های اجتماعی، نقشی حیاتی در تکمیل و تقویت استراتژی‌های زیرساختی ایفا می‌کنند.

پیشنهادهای سیاستی برای تقویت هویت مقاومت

با اتکا به یافته‌های پژوهش که "استقلال اقتصادی" و "خلاصیت" را به‌عنوان محرک‌های حیاتی مثبت و "مادی‌گرایی"، "رفتارهای سفته‌بازانه" و "عدم تمایل به کار گروهی" را به‌عنوان موانع اصلی شناسایی کرده، رهنمودهای سیاستی زیر برای ارتقای تاب‌آوری ملی پیشنهاد می‌شود:

۱. تحکیم بنیان‌های استقلال اقتصادی و تولید ملی

سیاست‌گذاران باید یک رویکرد فعال و حمایتی برای تقویت تولید بومی و کاهش وابستگی‌های ساختاری به واردات اتخاذ کنند. این امر شامل:

- تشویق سرمایه‌گذاری مولد: هدایت فعال نقدینگی به سوی بخش‌های ارزش‌آفرین و دانش‌بنیان.
- اجرای کمپین‌های آگاهی‌بخش ملی: نهادینه کردن فرهنگ حمایت آگاهانه از کالاها و خدمات داخلی در سطح عمومی.

۲. نهادینه‌سازی فرهنگ خلاصیت و نوآوری

برای تقویت توان حل مسئله انطباقی جامعه:

- بازنگری در نظام آموزشی: اولویت دادن به پرورش مهارت‌های حل مسئله، تفکر انتقادی و انعطاف‌پذیری شناختی از سنین پایه.
- حمایت جامع از کارآفرینی: ایجاد بسترهای تشویقی برای تحقیق و توسعه و تبدیل تهدیدات به فرصت‌های اقتصادی.

۳. احیای انسجام اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی

خنثی‌سازی اثرات مخرب عدم تمایل به همکاری جمعی، نیازمند تمرکز بر تقویت سرمایه اجتماعی است:

- طرح‌های مشارکتی: اجرای هدفمند برنامه‌هایی که کار داوطلبانه، اقدامات جمعی و مشارکت مؤثر جامعه (مانند نیروهای جهادی) را ترویج می‌دهند.

- اعتمادسازی نهادی: بازسازی و ارتقای اعتماد عمومی به نهاد‌های دولتی به منظور تقویت حس سرنوشت مشترک در مواجهه با چالش‌ها.

۴. مهار رفتارهای سوداگرانه و ترویج مصرف مسئولانه

مقابله با گرایش‌های فردگرایانه و کوتاه‌مدت‌نگر از طریق:

- سیاست‌های تنبیهی/تشویقی: اتخاذ تدابیری که فعالیت‌های سفته‌بازانه (مانند بازارهای غیرمولد ارز و طلا) را دلسرد کرده و سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت و مولد را جذاب‌تر سازد.
- آموزش ارزش‌های پایدار: سوق دادن ارزش‌های اجتماعی از مادی‌گرایی افراطی به سمت مصرف پایدار، قناعت‌مدرانه و اقتصاد معنوی.

۵. توسعه‌ی تاب‌آوری روان‌شناختی (عاطفی) در برابر شوک‌ها

با توجه به نقش حیاتی تاب‌آوری عاطفی در تصمیم‌گیری منطقی:

- برنامه‌های حمایت روان‌شناختی: توسعه‌ی برنامه‌های تخصصی برای مدیریت اضطراب و کمک به افراد در مقابله با زبان‌های مالی، به منظور پیشگیری از واکنش‌های عجولانه و غیرمنطقی در بحران.

۶. ادغام هویت مقاومت در چارچوب پدافند غیرعامل

استراتژی‌های پدافند غیرعامل باید بر پایه‌ی یک هویت مقاومت قوی و هم‌راستا با ارزش‌های فرهنگی طراحی شوند. این امر مستلزم:

- تمرکز بر ابعاد انسانی دفاع: انتقال رویکرد از صرفاً تقویت زیرساخت‌های فیزیکی، به تقویت ظرفیت‌های انسانی، انسجام اجتماعی و تاب‌آوری فرهنگی به‌عنوان لایه‌های اصلی دفاع غیرنظامی.

۶-۱- پیشنهادهایی برای تحقیقات آینده

جهت تعمیق درک ما از این پدیده استراتژیک، پژوهش‌های آتی باید:

- مطالعات طولی: انجام تحقیقات طولی برای پایش و مشاهده‌ی تکامل هویت مقاومت و سنجش تأثیر بلندمدت آن بر چرخه‌های مدیریت بحران اقتصادی.
- بررسی عوامل میانجی و تعدیل‌کننده: مطالعه‌ی متغیرهایی چون اعتماد نهادی، سیاست‌های دولتی و ارزش‌های فرهنگی خاص در تعدیل رابطه بین هویت مقاومت و اثربخشی مدیریت بحران.

- گسترش دامنه نمونه: افزایش حجم و تنوع نمونه‌های آماری در گروه‌های اجتماعی-اقتصادی و مناطق جغرافیایی گوناگون به منظور افزایش قابلیت تعمیم‌پذیری نتایج در سطح ملی.

- [15] U. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development*. Cambridge, MA, USA: Harvard Univ. Press, 1979.
- [16] H. Tajfel and J. C. Turner, "An integrative theory of intergroup conflict," in *Organizational Identity: A Reader*. Oxford, UK: Oxford Univ. Press, 1979, pp. 47–53.
- [17] D. P. Aldrich and M. A. Meyer, "Social capital and community resilience," *American Behavioral Scientist*, vol. 59, no. 2, pp. 254–269, 2015.
- [18] S. A. Haslam et al., "Social cure, what social cure?," *Soc. Sci. Med.*, vol. 198, pp. 14–21, 2018. DOI: [10.1016/j.socscimed.2017.12.020](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.12.020)
- [19] W. N. Adger, "Social capital, collective action, and adaptation to climate change," *Economic Geography*, vol. 79, no. 4, pp. 387–404, 2003. DOI: [10.1111/j.1944-8287.2003.tb00220.x](https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2003.tb00220.x)
- [20] United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction*. Geneva, Switzerland: UNDRR, 2025.
- [21] V. Arshadi, J. Nobakht, R. Esmaeilpour Sani, and S. Hosseinzadeh Yazdi, "Meta-analysis of resistance economy studies in Iran: Identifying factors affecting the resilience of the internal organizational structure against shocks," *Islamic Economics Studies*, vol. 14, no. 1, pp. 127–169, 1400, doi: [10.30497/ies.2022.239297.1869](https://doi.org/10.30497/ies.2022.239297.1869). (In Persian)
- [21] G. A. Akerlof and R. E. Kranton, "Economics and identity," *Q. J. Econ.*, vol. 115, no. 3, pp. 715–753, 2000, doi: [10.1162/003355300554881](https://doi.org/10.1162/003355300554881).
- [22] G. M. Breakwell, "Identity resilience: Its origins in identity processes and its role in coping with threat," *Contemporary Social Science*, vol. 16, no. 5, pp. 573–588, 2021, doi: [10.1080/21582041.2021.1999488](https://doi.org/10.1080/21582041.2021.1999488).
- [23] D. P. Aldrich, *Building Resilience: Social Capital in Post-Disaster Recovery*. Chicago, IL, USA: Univ. of Chicago Press, 2012.
- [24] F. H. Norris et al., "Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness," *Am. J. Community Psychol.*, vol. 41, no. 1–2, pp. 127–150, 2008, doi: [10.1007/s10464-007-9156-6](https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6).
- [25] S. Farny and D. Dentoni, "Social identity and place-based dynamics in community resilience building for natural disasters: An integrative framework," *Ecology and Society*, vol. 30, no. 2, 2025, doi: [10.5751/es-15998-300212](https://doi.org/10.5751/es-15998-300212).
- [26] A. Banaei, "Functions of resistance in the field of economics from the perspective of the Quran and narrations," *Quranic Knowledge Research Journal*, vol. 12, no. 47, pp. 205–226, 1400, doi: [10.22054/rjqk.2021.63477.2422](https://doi.org/10.22054/rjqk.2021.63477.2422). (In Persian)
- [27] O. Pourali, R. Kalehar, and M. H. Ghadiri Nejadian, "The relationship between economic defense and resistance economy," *Passive Defense*, vol. 9, no. 2, pp. 103–113, 1397, doi: [10.1001.1.20086849.1399.11.3.8.1](https://doi.org/10.1001.1.20086849.1399.11.3.8.1). (In Persian)
- تحقیقات تطبیقی بین‌المللی: انجام مطالعات تطبیقی با سایر کشورهایی که در معرض فشارهای اقتصادی مشابه (مانان تحریم یا جنگ) قرار دارند تا عناصر جهانی و بومی سازه‌ی هویت مقاومت تمیز داده شوند.

۷- مراجع

- [1] S. H. Hosseini, "What is crisis and how is it defined?," *Security Journal*, vol. 5, no. 1–2, pp. 7–51, 1385. (In Persian)
- [2] S. P. McCarthy, *The Role of Information in Crisis Management* (in Persian), M. R. Tajik, Trans. Tehran, Iran: Agah Publications, 2002.
- [3] E. S. Devlin, *Crisis Management Planning and Execution*. Boca Raton, FL, USA: Auerbach Publications, 2006, doi: [10.1201/9780203485897](https://doi.org/10.1201/9780203485897).
- [4] C. M. Pearson and J. A. Clair, "Reframing crisis management," *Acad. Manag. Rev.*, vol. 23, no. 1, pp. 59–76, 1998, doi: [10.2307/259099](https://doi.org/10.2307/259099).
- [5] W. Glasser, *Choice Theory: A New Psychology of Personal Freedom*. New York, NY, USA: HarperCollins, 1998.
- [6] M. Castells, *The Power of Identity*, 2nd ed. Malden, MA, USA: Wiley-Blackwell, 2010.
- [7] J. Drury, S. Reicher, and C. Stott, *Crowds in the 21st Century: Perspectives from Contemporary Social Science*. London, UK: Routledge, 2020.
- [8] A. S. Masten, *Ordinary Magic: Resilience in Development*. New York, NY, USA: The Guilford Press, 201. DOI: [10.1093/oxfordhb/9780195187243.013.0012](https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195187243.013.0012)
- [9] S. M. Southwick et al., "Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives," *Eur. J. Psychotraumatol.*, vol. 5, no. 1, Art. 25338, 2014, doi: [10.3402/ejpt.v5.25338](https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338).
- [10] The Holy Quran, Surah Al-Baqarah, Verse 250. (In Persian)
- [11] M. H. Tabataba'i, *Tafsir al-Mizan*, vol. 1, trans. S. M. B. Mousavi Hamedani. Qom, Iran: Jame'e-ye Modarresin, p. 231.
- [12] S. A. Khamenei, "General Policies of the Resistance Economy," Office of the Supreme Leader of the Islamic Republic of Iran, Feb. 18, 2014. Available: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=25370>.
- [13] R. Bénabou and J. Tirole, "Identity, morals, and taboos: Beliefs as assets," *Q. J. Econ.*, vol. 126, no. 2, pp. 805–855, 2011, doi: [10.1093/qje/qjr002](https://doi.org/10.1093/qje/qjr002).
- [14] M. Ungar, *The Social Ecology of Resilience: A Handbook of Theory and Practice*. Cham, Switzerland: Springer, 2021.